

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
DEVLETLER HUKUKU KOMİSYONUNUN
ALTI YILI**

Doç. Seha L. MERAY

Milletlerarası konularda, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, bilhassa barış ve güvenlik meseleleriyle uğraşan organlarının aktüel faaliyeti üzerinde durmak, yalnız gazete ve radyoların değil, ilmî eser ve makale yazarların da ana temayülü olarak görünmektedir. Bu müşahede memleketimiz için olduğu kadar diğer memleketler için de, bir dereceye kadar, doğrudur.

Milletlerarası hayatın günlük ve gürültülü hâdiseleri yanında, Devletler arasındaki münasebetleri bir hukuk nizamına bağlamak için uğraşan, hususî veya resmî, millî ve milletlerarası bir çok teşekkül yorulmak bilmez gayretler sarfetmektedir. Bu teşekküllerden en önemlisi, öyle zannediyoruz ki, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Devletler Hukuku Komisyonudur. Biz, bu yazımızda, Devletler Hukuku Komisyonunun mahiyetini, altı yıllık hayatı içinde ele aldığı konuları ve katettiği mesafeyi kısaca gözden geçirmek istiyoruz.

*
*
*

I. Devletler Hukuku Komisyonunun Kuruluşu :

1. İlk hazırlıklar :

Birleşmiş Milletler Andlaşması 13 üncü maddesinin 1 (a) fıkrasına göre, Genel Kurul, "... Devletler Hukukunun tedricî gelişmesi ile taknini teşvik etmek" le de görevli kılınmış bulunmaktadır.

Bu konu, daha Dumbarton Oaks konferanslarının ikinci safhasında Çin delegasyonu tarafından teklif edilmiş ve diğer Devletlerce kabul olunmuştu. San Fransisko Konferansında da Komisyon II/2 tarafından bu mesele incelenmiş ve neticede Birleşmiş Milletler Antlaşmasına, 13 ncü madde, fıkra 1 (a) şeklinde formüle edilerek, ithal edilmişti (1).

Genel Kurulun ilk toplantısında, Andlaşmanın 13 ncü madde 1 (a) fıkrasını yürürlüğe koyma işi Altıncı Komisyona havale edilmiş, bu Komisyon

(1) Devletler Hukuku Komisyonunun doğuşunu teferruatlı bir şekilde anlatan, kuruluş devresi ile ilgili bütün dokümanları ve kaynakları da ihtiva eden bir etüd Bk. Yuen - Li Liang: **The General Assembly and the progressive development and codification of International Law**, in A. J. I. L., Jan. 1948, (Vol. 42), Nr. 1, pp. 66 vd.

bir hususî komite kurulmasını tavsiye etmiş ve Genel Kurul da, 11 Aralık 1946 tarih ve 94 (I) sayılı kararı ile "Devletler Hukukunun tedricî gelişmesi ve taknini Komitesi" ni kurmuştur (2). Bu arada yeni kurulan Komitenin ilk toplantısına kadar, Genel Sekreterlik Devletler Hukukunun tedricî gelişmesi ve taknini konusunda hazırlık çalışmalarında bulunmuş ve Komite için çeşitli malzeme hazırlamıştı (3).

Komite ilk toplantısını 12 Mayıs 1947 de, son toplantısını da 29 Mayıs 1947 de yapmış ve "tedricî gelişme" ile "taknin" arasındaki farklar, çalışmalarda takip edilecek usuller üzerinde etraflı bir şekilde tartıştıktan sonra (4) bu işlerle uğraşacak daimî bir mekanizmanın, yani Devletler Hukukunda yetkili zevattan müteşekkil bir komisyonun kurulması gerektiği neticesine varmıştır. Komite bundan sonra, kurulacak komisyona üyelerin nasıl seçileceği, üyelerin hükûmet temsilcilerinden mi yoksa Devletler Hukukunda yetkili zevat arasından şahısları nazarı itibara alınarak mı seçileceği, bütün vakitlerini komisyon çalışmalarına verebilip veremiyebilecekleri, komisyonda takip edilecek usulün mahiyeti, komisyonla diğer teşekküller arasındaki münasebetlerin ne şekilde olacağını incelemiş ve bu hususlarda bir Rapor hazırlamıştır (5).

Komitenin Raporu Genel Kurulun 23 Eylül 1947 tarihli oturumuna sunulmuştur. Altıncı Komisyon bu toplantı yılında Devletler Hukuku Komisyonunun statüsünün kabulünü ve gelecek toplantıda üyelerin seçimini teklif etmiş ve Genel Kurul da, 21 Kasım 1947 tarihinde, 44 müspet, sıfır muhalif ve altı çekimser oyla Devletler Hukuku Komisyonunun Statüsünü kabul etmiştir. Aynı tarihte verdiği bir başka kararla da - 175 (II) sayılı karar - Genel Sekreteri, Komisyonun derhal faaliyete geçebilmesi için gerekli hazırlıkları yapmakla görevlendirmiştir (6).

2. Devletler Hukuku Komisyonunun kurulması hakkında Genel Kurulun kararı :

Devletler Hukuku Komisyonunun kurulmasına mütedair, Genel Kurulun 21 Kasım 1947 tarih ve 174 (II) sayılı kararı şöyledir :

(2) Genel Kurul 11 Aralık 1947 de verdiği 94 (I) sayılı kararıyle 17 üyeli bir komite kurmuştu. Komiteye seçilen Devletler şunlardı: Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Kolombiya, Mısır, Fransa, Hindistan, Hollanda, Panama, Polonya, İsveç, Sovyetler Birliği, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Venezuela, Yugoslavya.

(3) Bk. Yuen - Li Liang: *Methods for the encouragement of the progressive development of International Law and its codification*, in *The Yearbook of World Affairs*, 1948, pp. 237 et seq..

(4) Liang: *op. cit.* in *A. J. I. L.*, pp. 70 - 77.

(5) Komitenin raporu ile ilgili dokümanlar için Bk. *Ibid.*, s. 70, not 14.

(6) *Statute of the International Law Commission and other Resolutions of the General Assembly relating to the International Law Commission*, Doc.A/CN.4/4, 1949, p. 8.

“Genel Kurul,

“Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 13 ncü madde 1 (a) fıkrasında, Genel Kurulu, Devletler Hukukunun tedricî gelişmesi ile taknini teşvik etmek için araştırmalar yaptırmak ve tavsiyelerde bulunmakla görevli kılan hükmü yürürlüğe koymak lüzumuna kanaat getirerek,

“Genel Kurulun 66 Aralık 1946 tarih ve 94 (I) sayılı kararı ile kurulmuş, ve

- (a) Genel Kurulun Devletler Hukukunun tedricî gelişmesini ve müstakbel taknini sağlayacak usulleri,
- (b) Bu gaye için Birleşmiş Milletlerin muhtelif organlarının işbirliğini sağlayacak usulleri,
- (c) Bu gayeye varılmasına yardımcı olabilecek millî veya milletlerarası teşekküllerin yardımını sağlayacak usulleri incelemekle görevlendirilmiş Komitenin Raporunu tetkikten sonra,

“Devletler Hukukunda yetkileri müsellemler, ve bir bütün halinde başlıca medeniyet şekillerini ve başlıca hukuk sistemlerini temsil edecek mahiyette zevattan mürekkep bir Komisyonun teşkili lüzumuna inanarak, “Üyeleri Genel Kurulun 3 ncü olağan toplantısında seçilecek ve işbu karara ek Statüsünün hükümlerine uygun olarak teşkil edilecek ve çalışacak bir “Devletler Hukuku Komisyonu” kurulmasına karar vermiştir.” (7)

3. Devletler Hukuku Komisyonunun Statüsü :

(a) Komisyonun teşkilâtı :

Yukarıda tercümesini koyduğumuz karara ek olarak, Genel Kurulca kabul edilen Devletler Hukuku Komisyonunun Statüsüne göre, Komisyonun gayesi Devletler Hukukunun tedricî gelişmesini ve taknini sağlamaktır. Komisyon esas itibariyle Devletler Umumî Hukuku ile uğraşmakla beraber Devletler Hususî Hukuku meselelerini de ele alabilecektir (madde 1, parag. 1, 2).

Komisyonun, Devletler Hukukunda yetkileri müsellemler 15 üyesi olacaktır. Her Devletten ancak bir üye seçilebilecektir (madde 2). Komisyon üyeleri Genel Kurulca, Hükûmetlerin gösterecekleri adaylar arasından seçilir (madde 3). Her Devlet ikisi kendi vatandaşı olmak üzere en çok dört aday gösterebilir (madde 4). Seçim yapılırken hem adayların şahsî vasıfları hem de bir araya geldikleri zaman başlıca medeniyet şekillerini ve hukuk sistemlerini temsil edebilmeleri göz önünde tutulur (madde 8). Adaylar arasında çoğunluğun oyunu üzerlerinde toplamış olmak şartıyla, aldıkları oy sayısına göre üyeler seçilir (madde 9). Üyelik süresi üç yıldır; üyeler tekrar seçilebilirler (madde 10).

(7) *Ibid.*, p. 1.

(b) *Komisyonun görevleri :*

Devletler Hukuku Komisyonu Statüsünün 15 nci maddesinde “Devletler Hukukunun tedricî gelişmesi” ile “Devletler Hukukunun taknini” tâbirlerinden ne anlaşılacak gerekeceği genel olarak tarif edilmektedir. Bu tariflere göre, henüz Devletler Hukukunca düzenlenmemiş veya Devletlerin tatbikatı henüz bir hukuk kaidesini yeter derecede belirli hale getirmemiş olduğu konularda sözleşme tasarıları hazırlamak “Devletler Hukukunu tedricen geliştirmek” tir. Devletlerin tatbikatının, emsallerin, içtihatların mevcut olduğu konularda Devletler Hukuku kaidelerini daha büyük bir sarihlik ve sistemli bir şekilde formüle etmek “Devletler Hukukunun taknini” sayılır.

Devletler Hukukunun tedricî gelişmesi ile ilgili olarak bir konu, gerek Genel Kurul, gerek Birleşmiş Milletlerin başka bir organı gerekse üye Devletlerce Devletler Hukuku Komisyonuna sunulabilir. Bunun üzerine Komisyon bu konuda bir raportör tayin eder, bir çalışma plânı hazırlar, hükûmetlere soru listeleri yollar, ön - tasarılar hazırlar ve bunları Genel Sekreterlik vasıtasıyla yayımlar. Bu ön tasarılar hakkında hükûmetlerin mütalâalarını aldıktan sonra nihaî tasarımı hazırlar ve Genel Kurula sunar (madde 16 ve 17).

Bundan başka Komisyon, Devletler Hukukunda, daha önce başkalarınınca hazırlanmış tasarıları da gözönünde tutarak, taknine müsait konuları araştırır ve bunlar arasında zarurî veya şayanı arzu gördüklerini Genel Kurula tavsiye eder (madde 18). Komisyon taknin tasarılarını maddeler halinde ve gerekçeli olarak hazırlar. Üye Devletlerden mütalâalarını bildirmelerini ister ve bunları da nazarı itibara alarak hazırladığı nihaî tasarıları Genel Kurula sunar. Genel Kurul bu şekilde hazırlanmış tasarılar hakkında bir karar alır, veya Üyelerin bu konuda bir sözleşme aktedmelerini tavsiye eder, yahut da bu konuda bir sözleşme akti için bizzat bir konferans toplar (madde 19, 20, 21, 22, 23).

Komisyon ayrıca, teamülî Devletler Hukuku dokümantasyonunun daha kolayca el altında bulundurulması yollarını da incelemekle görevlidir (madde 24).

Komisyon, Statüsü ile kendisine verilmiş görevleri yerine getirirken, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının organlarıyla olduğu kadar, lüzumlu göreceği resmî veya gayri resmî diğer bütün teşekküllerle de temas ve istişarelerde bulunabilir (madde 25, 26).

4. *Devletler Hukuku Komisyonunun toplantıları :*

Devletler Hukuku Komisyonu şimdiye kadar, her sene bir defa olmak üzere, altı toplantı yapmıştır.

İlk toplantı, 12 Nisan - 9 Haziran 1949 tarihleri arasında Cenevre'de yapılmıştır(8). Bu ilk toplantıda, Komisyon taknin faaliyeti için ele alınacak konuları tesbit etmiştir. Gündem şu şekilde idi: 1. Devletler Hukukunun taknini plânlama; 2. Devletlerin hakları vazifeleri; 3. (a) Nürnberg Mahkemesi Statüsünde tanınmış prensiplerin formüle edilmesi; (b) İnsanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar hakkında bir kod tasarısı hazırlama; 4. Milletlerarası Ceza Mahkemesi; 5. Teamülî Devletler Hukuku dokümantasyonunu daha kolayca el altında bulundurma yolları; 6. Diğer teşekküllerle münasebetler.

Komisyon bu ilk toplantısı da önce Devletler Hukukunun taknini meselesini ele almış ve taknin edilecek konuları seçmek üzere bütün Devletler Hukukunu gözden geçirmiştir (9). Komisyonun umumî temayülü şu şekilde belirmiştir: Her ne kadar nihai gaye bütün Devletler Hukukunun taknini ise de, taknin faaliyetine şimdilik, seçilmiş bir kaç konu ile başlamak yerinde olacaktır. Bu görüşle Komisyon, Genel Sekreterlik Muhtırasında telkin edilen yirmi beş konudan on dördünü ilk taknin faaliyeti için ayırmıştır. Bu ondört konu içinden üçüne de öncelik tanımıştır. Komisyonun ilk önce ele alacağı konular ve bu konuların her biri için seçmiş olduğu raportörler şunlardır :

1. Andlaşmalar hukuku (Raportör Mr. James L. Brierly);
2. Hakemlik usulü (Raportör Mr. George Scelle);
3. Açık denizler rejimi (Raportör Mr. J. P. A. François).

Bundan başka Komisyon bu ilk toplantısında, Nürnberg prensiplerinin formüle edilmesi ve insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar hakkında bir kod tasarısı hazırlanması, milletlerarası bir ceza mahkemesi kurulması, teamülî Devletler Hukuku dokümantasyonunun daha kolayca el altında bulundurulması yolları ile de uğraşmış ve Devletlerin hakları ve vazifeleri konusunda bir Beyanname tasarısı hazırlamıştır.

Komisyonun **ikinci toplantısı** 5 Haziran - 29 Temmuz 1950 tarihleri arasında Cenevre'de yapılmıştır (10). Bu toplantının başında Komisyonun Sovyetler Birliğine mensup üyesi Mr. Koretsky, Çinli üye Mr. Shuhi Hsu'nun Çinin değil Kuomintang Hükûmetinin mümessili olduğunu, dolayısıyla muayyen bir hukuk sistemini temsil etmediğini ve Komisyon üyeliğinden çıkarı-

(8) Bk. General Assembly, Official Records: fourth session, Supplement Nr. 10 (A/925); Report of the International Law Commission covering the work its first session, 12 apr. - 9 june 1949.

(9) Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği bunun için bir rapor hazırlamış ve komisyona sunmuştu: Survey of international law in relation to the work of codification of the International Law Commission, A/CN.4/1/Rev.1.

(10) Bk. General Assembly, Official records: fifth session, supplement Nr. 12 (A/1316), Report of the International Law Commission covering the work its second session, 5 June - 29 july 1950.

larak yerine Çin Halk Cumhuriyetinden bir temsilci seçilmesini istemiştir. Başkan (Mr. Hudson), Komisyon üyelerinin üç sene için seçildiklerini, Devlet veya hükümet temsilcisi olarak değil "Devletler Hukukunda yetkileri müsellemler" (Statü, madde 2) olduğu için seçilmiş bulduklarını söylemiş ve Mr. Koretsky'nin teklifinin gündeme konulmayacağını belirtmiştir. Komisyon üyeleri bire karşı on oyla bu fikre katılmışlardır. Bunun üzerine Mr. Koretsky Komisyon toplantılarını terketmiştir (11).

Hukukî bir komisyonda yaratılmak istenen bu siyasî hava bertaraf edildikten sonra, Komisyon, teamülî Devletler Hukuku dokümantasyonu, Nürnberg prensipleri, milletlerarası ceza mahkemesi üzerinde çalışmalarını bitirmiş, ayrıca insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar, andlaşmalar, açık denizler rejimi, hakemlik usulü üzerinde müzakerelere devam etmiştir. Bundan başka Genel Kurulca teklif edilen kara sularının rejimi, Ekonomik ve Sosyal Meclisce teklif edilen evli kadının tabiiyeti meseleleri ile meşgul olmağı da kabul etmiştir.

Üçüncü toplantı 16 Mayıs - 27 Temmuz 1951 tarihleri arasında Cenevre'de yapılmıştır (12). Bu toplantıya Mr. Koretsky katılmamıştır. Komisyonun gündeminde başlıca şu meseleler vardı: insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar; tecavüzün tarifi; andlaşmalar; milletlerarası ceza mahkemesi; teamülî Devletler Hukuku dokümantasyonu; tabiiyetsizlik; çok - taraflı andlaşmalara ihtirazî kayıt. Komisyon bunlar arasında, çok - taraflı andlaşmalara ihtirazî kayıt, tecavüzün tarifi, insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar konularının tetkikini tamamlamış ve tekliflerini Genel Kurula sunmuştur. Bundan başka Komisyon tabiiyetsizlik ve kara suları konularını da ele almağı karar vermiştir.

Bu toplantıda, Genel Kurulun, Komisyonun şimdiki üyelerinin süresini beş yıla çıkararak 484 (V) sayılı kararı da tebellüğ edilmiştir.

Komisyonun **dördüncü toplantısı** 4 Haziran ile 8 Ağustos 1952 tarihleri arasında Cenevre'de yapılmıştır (13). Bu toplantıda Komisyon istifa eden üç üyesi yerine yenilerini seçmiştir. Bundan sonra hakemlik usulü, andlaşmalar hukuku, açık denizler rejimi, kara suları rejimi, tabiiyet meselelerini incelemiştir.

Beşinci toplantı, yine Cenevre'de, 1 Haziran - 14 Ağustos 1953 tarihleri

(11) A/1316, p. 1.

(12) Assemblée Générale, Documents officiels : sixième session, supplément No. 9 (A/1858), Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa troisième session du 16 mai au 27 juillet 1951.

(13) General Assembly, official records: seventh session, supplement No. 9 (A/2163), Report of the International Law Commission covering the work of its fourth session 4 June - 8 August 1952.

arasında yapılmıştır (14). Bu toplantının gündeminde hakemlik usulü, açık denizler rejimi, kara suları rejimi, andlaşmalar hukuku, tabiiyet, diplomatik münasebetler ve imtiyazlar konuları vardı. Komisyon kara suları rejimi ile andlaşmalar hukuku hariç, diğer bütün konular üzerinde müzakerelerde bulunmuştur.

Nihayet Komisyonun altıncı toplantısı 3 Haziran - 28 Temmuz 1954 tarihleri arasında Paris'te yapılmıştır (15). Bu toplantı yeni seçilmiş Komisyon üyeleri ile yapılmıştır. Toplantı gündemi şöyle idi: açık denizler rejimi, kara suları rejimi, insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar, tabiiyet, andlaşmalar, diplomatik münasebetler ve imtiyazlar, Devletin sorumu. Komisyon açık denizler rejimi ve andlaşmalar hukuku hariç diğer bütün konular üzerinde görüşmelerde bulunmuştur.

Komisyonun yedinci toplantısı 20 Nisan 1955 den itibaren takriben on hafta sürmek üzere, Cenevre'de yapılacaktır.

5. Devletler Hukuku Komisyonunun Üyeleri :

Devletler Hukuku Komisyonunun ilk onbeş üyesi, Genel Kurulca, 3 Kasım 1948 tarihinde şu şekilde seçilmişti :

Mr. Ricardo J. Alfaro	(Panama)
Mr. Gilberto Amado	(Brezilya)
Mr. James Leslie Brierly	(İngiltere)
Mr. Roberto Cordova	(Meksika)
Mr. J. P. A. François	(Hollanda)
Mr. Shuhi Hsu	(Çin)
Mr. Manley O. Hudson	(Amerika Birleşik Devletleri)
Faris Bey El - Khoury	(Suriye)
Mr. Vladimir M. Koretsky	(Sovyetler Birliği)
Sir Benegal Narsing Rau	(Hindistan)
Mr. A. E. F. Sandström	(İsveç)
Mr. George Scelle	(Fransa)
Mr. Jean Spiropoulos	(Yunanistan)
Mr. Jesus M. Yepes	(Kolombiya)
Mr. Jaroslav Zourek	(Çekoslovakya) (16).

(14) Assemblée Générale, Documents officiels: huitième session, Supplément No. 9 (A/2456), Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa cinquième session du 1er juin au 14 août 1953.

(15) Assemblée Générale, Documents officiels: neuvième session, Supplément No. 9 (A/2693), Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa sixième session du 3 juin au 28 juillet 1954.

(16) A/925, p. 1.

Komisyunun dördüncü toplantısında (1952) istifa etmiş bulunan Mr. Brierly, Mr. Rau ve Mr. Koretsky'nin yerlerine Mr. Lauterpacht (İngiltere), Mr. F. I. Kozevnikov (Sovyetler Birliği) ve Mr. Radhabinad Pal (Hindistan) seçilmişlerdir (17). Gine bu toplantıda Komisyon üyelerinin süresi, Genel Kurulun 12 Aralık 1950 tarih ve 486 (V) sayılı kararına uygun olarak, üç seneden beş seneye çıkarılmıştır (18). Komisyon beşinci toplantısında, süreleri bitmiş olan üyelerin 31 Aralık 1953 tarihine kadar vazife göreceklerini kararlaştırmıştır (19). Altıncı toplantısını Komisyon, Genel Kurulca 28 Haziran 1954 tarihinde seçilen yeni üyelere müteşekkil olarak yapmıştır. Eski üyelerinin büyük kısmını muhafaza eden Devletler Hukuku Komisyonunun şimdiki üyeleri şunlardır :

Mr. Gilberto Amado	(Brezilya)
Mr. Roberto Cardova	(Meksika)
Mr. Douglas L. Edmons	(Amerika Birleşik Devletleri)
Mr. J. P. A. François	(Hollanda)
Mr. F. V. Garcia Amador	(Küba)
Mr. Shuhi Hsu	(Çin)
Faris Bey El - Khoury	(Suriye)
Mr. S. B. Krylov	(Sovyetler Birliği)
Mr. H. Lauterpacht	(İngiltere)
Mr. Radhabinad Pal	(Hindistan)
Mr. Carlos Salamanca	(Bolivya)
Mr. A. E. F. Sandström	(İsveç)
Mr. George Scelle	(Fransa)
Mr. Jean Spiropoulos	(Yunanistan)
Mr. Jaroslov Zourek	(Çekoslovakya) (20).

*
*
*

Kuruluşunu, teşkilâtını, görevlerini, oturumlarını ve üyelerini izah etmiş bulunduğumuz Devletler Hukuku Komisyonunun altı yıllık faaliyetini, bir makale çerçevesi içinde, teferruatlı bir şekilde anlatmağa imkân olmadığı takdir edilir zannederim. Bu bakımdan, Komisyonun bu altı yıllık devre içinde ele aldığı meselelerle başardıklarının bir özetini vermek gerekmektedir. Komisyonun faaliyetini teferruatlı bir şekilde incelemek için Komisyonun yıllık raporlarından başka, Genel Sekreterin hazır-

(17) A/2163, p. 1.

(18) A/1858, p. 17.

(19) A/2456, p. 31.

(20) A/2693, p. 1.

ladığı dokümanlara ve her mesele için seçilmiş raportörlerin raporlarına da baş vurmak zaruretine işaret etmek isteriz. Biz bunlardan bazılarını sadece zikretmekle yetineceğiz.

*
**

II. Nürnberg Prensiplerini Formüle Edilmesi :

Genel Kurul 21 Kasım 1947 tarih ve 177 (II) sayılı kararıyla Devletler Hukuku Komisyonundan: a) Nürnberg Mahkemesi Statüsünde ve Mahkemenin kararında kabul edilen Devletler Hukuku prensiplerinin formüle edilmesini, b) İnsanlığın barış ve güvenliğine karşı işlenmiş suçlar hakkında bir kod tasarısı hazırlayarak bu prensiplere verilmesi gereken yerin sarıh olarak belirtilmesini istemişti (21). Genel Sekreterlik de, bu konu ile ilgili olarak Devletler Hukuku Komisyonuna bir Muhtıra ve gerekli çalışma malzemesi sunmuştu (22).

Komisyon 1949 tarihindeki ilk toplantısında kendisinden istenilen işin mahiyeti hakkında tereddüte düştü. Bu prensipler sadece formüle mi edilecekti, yoksa bu prensiplerin Devletler Hukukuna ne derece uygun olduğu mu takdir edilecekti. Komisyon görüşmelerden sonra birinci fikri kabul etti. Esasen bu prensipler Genel Kurulun 11 Aralık 1946 tarihli ve 95 (I) sayılı kararında da ifade edilmiş bulunuyordu. Komisyon bu konu için MM. François, Sandström ve Spiropoulos'dan mürekkep bir tâli komite kurdu. Ayrıca insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar konusunda da Mr. Spiropoulos'u raportör tayin etti (23).

Komisyon ikinci toplantısında, Mr. Spiropoulos'un sunduğu raporu tartışarak, Nürnberg Mahkemesi Statüsünde ve Mahkeme kararında kabul edilen Devletler Hukuku prensiplerini şu şekilde formüle etti :

Birinci Prensip : Devletler Hukukuna göre suç teşkil eden bir fiil işleyen herkes sorumludur ve ceza görecektir.

İkinci Prensip: Millî hukukun, Devletler Hukukuna göre suç olan bir fiili cezalandırmaması, o fiili işliyen Devletler Hukukuna göre sorumlu olmaktan kurtarmaz.

Üçüncü prensip: Bir kimse Devletler Hukukuna göre suç olan bir fiili işlemişse, o kimsenin Devlet reisi veya mes'ul hükûmet mensubu olması kendisini Devletler Hukukuna göre sorumlu olmaktan kurtarmaz.

(21) A/925, p. 4.

(22) **The Charter and Judgement of the Nürnberg Tribunal, History and Analysis**, A/CN.4/5. Bu Muhtırada şunlar vardı : Nürnberg Mahkemesinin Statüsü ve muhakemenin ceryanı hakkında bir inceleme, Birleşmiş Milletlerde bu konu ile ilgili müzakerelerin özeti, Mahkeme kararının tahlili ve, ek olarak, Uzak Doğu Askerî Mahkemesi hakkında bir not.

(23) Bk. 4/925, pp. 4 - 5.

Dördüncü Prensip: Bir kimsenin Hükümetinin veya âmirinin emrine uyarak hareket etmiş olması, eğer başka türlü hareket etmeyi vicdanen tercih imkânı varsa, onu Devletler Hukukuna göre suçlu olmaktan kurtarmaz.

Beşinci Prensip: Devletler Hukukuna göre suç olan bir fiille itham edilen bir kimse, vâkıalara ve hukuka dayanan âdilâne bir muhakeme edilmek hakkını haizdir.

Altıncı Prensip: Devletler Hukukuna göre suç olarak cezalandırılması gereken fiiller şunlardır :

- (a) **Barışa karşı suçlar:** Andlaşmaları, sözleşmeleri ve teminatları ihlal edecek şekilde bir tecavüz harbine başvurmak, böyle bir harbi hazırlamak, tasarlamak; bu çeşit fiillere katılmak;
- (b) **Harp suçları:** Harp kaide ve âdetlerini ihlâl etmek, harp esirlerini, sivilleri katletmek, sürmek, rehineleri öldürmek, askerî zaruretle olmaksızın şehirleri tahrip ve yağma etmek;
- (c) **İnsanlığa karşı suçlar:** Sivil ahali üzerinde işlenen katiller, kök kazımlar, esir olarak kullanmalar, sürgünler ve diğer her nevi gayri insanî fiiller;

Yedinci Prensip: Altıncı Prensipteki suçlara iştirak etmek de Devletler Hukukuna göre suçtur (24).

III. İnsanlığın Barış ve Güvenliğine Karşı Suçlar :

Genel Kurulun 21 Kasım 1947 tarih ve 177 (II) sayılı kararı ile Devletler Hukuku Komisyonuna havale ettiği ikinci bir konu da, İnsanlığın Barış ve Güvenliğine karşı suçlar hakkında bir kod tasarısı hazırlamak ve bu tasarıda Nürnberg Mahkemesi Statüsünde ve Mahkeme kararında tanınmış Devletler Hukuku prensiplerine verilecek yeri sarıh olarak göstermekti. Bu konu için raportör tayin edilmiş bulunan Mr. Spiropoulos'un raporu ve Hükümetlerin Komisyonca sorulan sorulara verdikleri cevaplar Komisyonun 1950 tarihindeki ikinci toplantısında incelenmiştir. Raportörün yeniden hazırladığı bir tasarı Genel Kurula sunulmuş ve üye Devletlerin bu tasarı hakkında mütalâalarını bildirmeleri istenmişti. Bu mütalâaları da göz önünde tutan raportör Komisyonun 1954 deki altıncı toplantısına, bazı noktaları tâdil edilmiş yeni bir tasarı sunmuştur. Komisyon bu metin üzerinde tartışmalardan sonra aşağıda özetini verdiğimiz tasarı üzerinde mutabık kalmış ve bunu Genel Kurula arzetmiştir.

Birinci madde: İşbu kod'da tarif edilen, insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar, Devletler Hukukuna göre suçlardır; bu suçlardan sorumlu olan fertler cezalandırılacaklardır.

İkinci madde: Aşağıdaki fiiller insanlığın barış ve güvenliğine karşı suç sayılır :

1. Millî veya müşterek meşru müdafaa gayesi veya Birleşmiş Milletlerin yetkili bir organının tavsiye veya kararını uygulama dışında, bir Devletin otoritelerince başka bir Devlete karşı herhangi bir sebeple, silâhlı kuvvet kullanmak da dahil, tecavüz fiili;
2. Bir Devletin otoritelerince bir başka Devlete karşı bir tecavüz tehdidinde bulunma fiili;
3. Millî veya müşterek meşru müdafaa gayesi veya Birleşmiş Milletlerin yetkili bir organının tavsiye veya kararını uygulama dışında, bir Devletin otoritelerince bir başka Devlete karşı silâhlı kuvvet kullanma hazırlığında bulunmak;
4. Bir Devletin otoritelerince, kendi ülkesinde veya başka bir ülkede, bir başka Devletin ülkesine tecavüzlerde bulunmak maksadile silâhlı çeteler teşkilâtlandırmak, veya kendi ülkesinde bu çetelerin teşkilâtlanmasına müsamaha göstermek, veya bir Devletin otoritelerince kendi ülkesini, silâhlı çetelerin başka bir Devletin ülkesine karşı tecavüzlerinde bir harekât üssü veya çıkış noktası olarak kullanmalarına müsamaha etmek, ve bu çeşit tecavüzlere doğrudan doğruya katılmak veya tecavüzü desteklemek;
5. Bir Devletin otoritelerince, başka bir Devlette dahilî harbi tahrik edeceği hesaplanan faaliyetleri teşvik veya bunlara teşebbüs etmek, veya bir Devletin otoritelerince bir başka Devlette dahilî harbi tahrik edeceği hesaplanan teşkilâtlı faaliyetlere göz yumulmaması;
6. Bir Devletin otoritelerince bir başka Devlette terorist faaliyetlere teşebbüs etmek veya bunları teşvik etmek, veya bir Devletin otoritelerince bir başka Devletde terorist fiiller husule getireceği hesaplanan teşkilâtlı faaliyetlere göz yummak;
7. Milletlerarası barış ve güvenliği sağlamağa matuf bir andlaşma ile derpiş edilmiş, silâhların, veya askerî eğitimin veya tahkimatın yasak edilmesi veya tahdidi veya bu çeşit diğer yasaklara dair kabul edilmiş vecibelerin bir Devletin otoritelerince ihlâli;
8. Devletler Hukukuna aykırı yollardan bir Devletin otoritelerince başka bir Devlete ait bir ülkenin ilhakı;
9. Bir Devletin otoritelerince bir başka Devletin iç veya dış işlerine, iktisadî veya siyasî zorlama tedbirlerine baş vurarak, tesir etmek ve başka menfaatler elde etmek için müdahalede bulunmak;
10. Bir Devletin otoritelerince veya hususî şahıslarınca, bir millî, etnik, irkî veya dinî gurubu, kısmen veya tamamen imha etmek maksadiyle girişilecek, aşağıdaki fiiller:
 - i. Bir gurubun üyelerini katletmek;
 - ii. Bir gurup üyelerinin fizikî veya aklî bütünlüğünü vahim surette haleldar etmek;

- iii. Bir gurubu, fizikî varlığının tamamen veya kısmen imhasına sebep olabilecek şartlara, kasden maruz bırakmak;
 - iv. Gurup içinde doğumları engelliyecek tedbirler almak;
 - v. Çocukları bir guruptan diğer bir guruba zorla nakletmek.
11. Bir Devletin otoritelerince veya onların tahrik veya tasvibi ile hususî şahıslarca, sosyal, siyasî, ırkî, dinî veya kültürel saiklerle, sivil ahalinin unsurlarına karşı katiller, kök kazımlar, esir halinde kullanmalar, sürgünler ve bu gibi gayri insanî fiiller işlemek;
12. Harp kanunlarını ve âdetlerini ihlâl etmek;
13. i. İşbu maddenin yukarıdaki paragraflarında tarif edilen suçlardan herhangi birini işlemek üzere komplo hazırlamak;
- ii. İşbu maddenin yukarıdaki paragraflarında tarif edilmiş suçları işlemeğe doğrudan doğruya teşvik;
- iii. İşbu maddenin yukarıdaki fıkralarında tarif edilmiş suçlardan herhangi birine iştirak;
- iv. İşbu maddenin yukarıdaki paragraflarında tarif edilen suçlardan herhangi birini işlemeğe teşebbüs.

Üçüncü madde: İşbu kod'da tarif edilen suçlardan birini işleyen failin bir devlet reisi veya hükûmet mensubu olması onu suçtan doğacak sorundan kurtaramaz.

Dördüncü madde: İşbu kod'da tarif edilen suçlardan biri ile itham edilen bir şahsın, hükûmetinin veya hiyerarşik âmirinin emri ile hareket etmiş olması, mevcut şartlar altında bu emre uymaması mümkün idi ise, onu Devletler Hukukuna göre sorumlu olmaktan kurtarmaz (25).

IV. Teamülf Devletler Hukuku Dokümantasyonunu Daha Kolay El Altında Bulundurma Yolları :

Devletler Hukuku Komisyonu, Statüsünün 24 ncü maddesine göre, "teamülf Devletler Hukuku dokümantasyonunu daha kolay el altında bulundurma yollarını araştırmak, meselâ Devletler Hukukuna mütedair Devletlerin tatbikatını ve millî ve milletlerarası mahkemelerin kararlarını derlemek ve bu konuda Genel Kurula malûmat vermekle" de mükelleftir.

(25) A/2693, pp. 9 - 12. Bk. keza A/1316, p. 17, A/1858, pp. 10 - 14, A/2456, p. 30. — Burada başka bir konuya da temas etmek gerekir : Genel Kurul 17 Kasım 1950 tarih ve 378 (V) sayılı kararı ile, Sovyetler Birliğinin "tecavüzü tarif" teklifinin (A/C.1/108), Devletler Hukuku Komisyonunca mütalâa edilmesini istemişti. Bu konuda Mr. Spiropoulos Komisyona bir Muhtıra vermişti (A/CN.4/44). Bu Muhtırada Mr. Spiropoulos tecavüzün bizatihî olarak "tarife müsait olmadığı", "yapılacak hukukî tarif teşebbüslerinin sun'î bir inşa olacağı" neticesine varıyordu. Buna mukabil Komisyon üyelerinden bazıları, Mr. Amado (A/CN.4/L.6), Mr. Yepes (A/CN.4/L.7), Mr. Alfaro (A/CN.4/L.8), Mr. Hsu (A/CN.4/L.11), Mr. Cordova (A/CN.4/L.10) tarif teklifleri öne sürmüşlerdir. Komisyon Mr. Alfaro'nun teklifini esas alarak incelemelerde ve müzakerelerde bulundu. Görüşmeler so-

Bu madde uyarınca Genel Sekreter Komisyonun birinci toplantısına bir muhtıra sunmuş (26), Komisyon da bu konu için raportör olarak M. Hudson'u seçmişti. Mr. Hudson'un bu konuda hazırladığı Rapor (A/CN.4/16 ve A/CN.4/16/Add.1) Komisyonun 1950 tarihindeki ikinci toplantısında incelenmiş ve Genel Kurula sunulmak üzere Komisyon bu rapora dayanarak bir metin hazırlamıştır (27). Bu metinde Komisyon, 24 ncü maddede işaret edilen yolları (Devletlerin tatbikatı ve mahkemelerin içtihatları) tahdidî mânada anlamamaktadır.

Devletler Hukuku Komisyonu Genel Kurula sunduğu raporunda önce "teamülî Devletler Hukuku" tabiri üzerinde durarak, bunun, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 38 nci maddesindeki kaynaklar listesine göre, andlaşmalardan farklı bir kategori ifade ettiğini belirtmekle beraber, bu tefrikin her zaman kolayca yapılamıyacağına da işaret etmektedir. Teamülî bir kaide, iki taraflı veya çok taraflı bir andlaşmaya da konulabilir. Dolayısıyla milletlerarası andlaşmaları da, bu konu ile ilgili olarak, nazarı itibara almak gerekir. Keza mahkemeler de, verdikleri kararlarda teamülî hukuk kaidelerini ifade edebilirler. Devletler Hukuku Komisyonunun Statüsündeki "devletlerin tatbikatına müteallik dokümanlar" tâbiri ise bu vesikaların mahiyeti hakkında ortaya pek sarih bir kıstas koymamaktadır (28).

Bu umumî girişten sonra, Komisyonun Raporunda teamülî Devletler Hukuku vesikaları yedi kategoride incelenmekte, her kategoride bir çok kaynak gösterilmekte ve nihayet tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu kategorilerin kısa bir özeti aşağıdadır:

A. *Andlaşma ve sözleşmeler koleksiyonları:*

Bu kategori için Komisyon Raporunda başlıca iki kaynağa işaret edilmektedir: a) **British and Foreign States Papers**, - bunlar 1841 den 1948 e

(26) **Ways and means of making the evidence of customary international law more readily available**, A/CN.4/6.

(27) A/1316, pp. 4 et seq.

(28) **Ibid.**, pp. 4 - 5.

nunda ortaya çıkan metin tasarısı Komisyonda yedi menfi, bir çekimser ve üç müspet oyla reddedildi. Komisyonun bu konuda çalışmalarına devam etmesi tekli de altı menfi, dört müspet ve bir çekimser oyla kabul edilmedi. Bu konuya sonradan insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar hakkında bir tasarı hazırlıkları sırasında Mr. Scelle'in bir muhtırası ve tarif teklifi ile (A/CN.4/L.19 ve Corr. 1) avdet edildi. Neticede Komisyon, insanlığın barış ve güvenliğine karşı suçlar kodu tasarısının ikinci maddesine şu paragrafları ilâveye ve bu hükümleri suç saymağa karar verdi: "1) Millî veya müşterek meşru müdafaa gayesi veya Birleşmiş Milletlerin yetkili bir organının tavsiye veya kararını uygulama dışında, bir Devletin otoritelerince başka bir Devlete karşı herhangi bir sebeple silâhlı kuvvet kullanmak da dahil, tecavüz fiili; 2) Bir Devletin otoritelerince bir başka Devlete karşı bir tecavüz fiiline başvurma tehdidinde bulunma." (Bu konuda daha fazla izahat ve tarif tekliflerinin metinleri için Bk. A/1858, pp. 8 - 10).

kadar 140 cilt halinde yayınlanmıştır; b) de Martens'in **Nouveau Recueil Général des Traités**'si - bu da 1843 den 1943 e kadar üç seri halinde ve 95 cilt olarak yayınlanmıştır. Raporda bundan başka Herslet'in 30 ciltlik **Commercial Treaties**, Milletler Cemiyetinin 1920 den 1946 ya kadarki 205 ciltlik **League of Nations Treaty Series** ve 1946 dan sonrası için de Birleşmiş Milletlerin **United Nations Treaty Series** yayımları belirtilmektedir. Ayrıca Tétó'nun, Ribier'nin yayınladıkları 19 ncü asır sonlarına ait **Répertoire**'lara da işaret edilmektedir (29).

B. Milletlerarası Mahkemelerin İctihatları :

Repor bilhassa, Daimî Hakem Mahkemesinin kararlarını yayımlamış olan J. B. Scott'un **Hague Court Reports** (1916, 1932), ve Mahkemenin Büro-sunca yayınlanmış olan **Analyses des Sentences**'ı (1934) belirtmektedir. Orta Amerika Adalet Divanı kararları, yedi cilt halinde, 1911 den 1917 ye kadarki devre için, **Anales de la Corte** adı altında yayınlanmıştır. Milletlerarası Adalet Daimî Divanı'nın kararları ve istişarî mütalâaları Divan tarafından yayınlanmış olduğu gibi, 1945 ten sonra kurulan Milletlerarası Adalet Divanı da aynı şekilde hareket etmektedir.

1791 den 1938 e kadar ad hoc ve geçici hakemlik mahkemelerinin kararlarını Stuyt, **Survey of International Arbitration** adı altında yayınlamıştır. Keza, ikmal edilememiş olsa bile, De La Pradelle ile Politis'in 1905 ve 1923 de yayınladıkları **Recueil des Arbitrages Internationaux** ile J. B. Moore'un yedi cildlik **International Arbitration, Ancient and Modern** (1929 da yayımlanmağa başlamıştı) eserleri de önemlidir. Bunlardan başka, bazı Devletlerle ilgili olarak Moore'un, Van Boetzelaar'ın, Van Hamel'in eserlerini zikretmek lâzımdır.

Nihayet Birleşmiş Milletlerin 1948 den beri yayınladığı **Reports of International Arbitration Awards** koleksiyonu, Lauterpacht'ın ve Schwarzenberger'in **Digest**'lerine işaret edilmektedir.

C. Millî Mahkemelerin İctihatları :

Millî mahkemeler genel olarak millî mevzuatı tatbik ederler. Eğer bir Devletin millî hukuku Devletler Hukukunu da muteber sayıyorsa, o Devletin mahkemelerinin icthatları, teamülî Devletler Hukukunu göstermese bile, bir Devletin tatbikatını gösterebilir. Bütün Devletlerin millî mahkemelerinin Devletler Hukukunu ilgilendiren icthatlarını toplamak "herkülvâri bir iş" (30) olacaktır. Bununla beraber bu konuda **Journal de Droit International Privé** ve sonra **Journal de Droit International**, **American Journal of International Law**, **Annual Digest of Public International Law Cases**, ve

(29) *Ibid.*, p. 5.

(30) *Ibid.*, p. 7.

1937 - 42 yılları arasında Roma'da Istituto di Studi Legislativi tarafından yayımlanmış *Guirispudenze Comparata di Dritto Internazionale Privato* önemli kaynaklardır.

D. Millî Mevzuat :

Devletler Hukuku Komisyonu Raporunda "millî mevzuat" tabirini, anayasaları, kanunları, kararnameleri, talimatnameleri ihtiva edecek şekilde geniş mânasında anlamaktadır. Millî mevzuat koleksiyonları arasında bilhassa Darestes'in 1883 de neşre başladığı *Les Constitutions Modernes* (altı cilt), İngiltere Hariciye Vekâletinin *The Constitutions of all Countries* (1938 de neşre başlanmış, fakat yalnız Commonwealth mevzuatı yayınlanabilmiştir), ve muayyen kıt'a ve bölgelerle ilgili koleksiyonlara işaret edilmektedir. Meselâ Davis'in *Constitutions, Electoral Laws, Treaties of the States in the Near and Middle East* (1947) koleksiyonu gibi. Ayrıca Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları konusunda bütün memleketlerin mevzuatını 1946 dan beri *Yearbook on Human Rights* adı altında yayınlamaktadır. Raporda diğer bazı dergilere de işaret edilmektedir.

E. Diplomatik Muhaberat :

Bu çeşit muhaberatta, teamülî Devletler Hukuku ile ilgili bir çok malzeme bulunmakla beraber, Devletler bu sahada ya az yayımda bulunuyorlar veya aradan bir hayli zaman geçtikten sonra bu çeşit vesikaları yayımlıyorlar. Bu konu üzerinde Devletler Hukuku Komisyonu sadece bibliyografik bazı eserlere işaret etmektedir. Meselâ 1934 de Entelektüel İşbirliği Enstitüsünce yayımlanan *Guide International des Archives - Europe*; Meyer'in yayımladığı *Official Publications of European Governments* (1929); Moore'un *Digest'i* (1906); Hackworth'un *Digest'i* (1940) gibi.

F. Hukuk Müşavirlerinin Mütalâaları :

Devletler Hukuku Komisyonu hukuk müşavirlerinin mütalâalarının hukukî değerini ihtiyatla karşılamaktadırlar. Bunlar ancak tarihî tahlillerle neşredilmiş ise önemlidirler. Meselâ H. A. Smith'in 1932 ve 1935 de yayınladığı *Great Britain and the Law of Nations*, McNair'in *Law of Treaties* (1938), *Opinion of the Attorney General of the United States* gibi eserlere işaret edilmektedir. Nihayet Komisyon milletlerarası müesseselerin tatbikatı ile ilgili koleksiyonları da zikretmektedir (31).

Devletler Hukuku Komisyonu teamülî Devletler Hukukuna mütedair dokümanları bu şekilde tasnifli olarak belirttikten sonra, bunların ne derece el altında bulundurulabileceği imkânlarına temas etmektedir. Bu konuda üç veçhe nazarı itibara alınmaktadır : 1) Muayyen gurupların veya şahısların ihtiyacını karşılamak; 2) Dünyada yayınlanmış dokümanları elde ede-

(31) *Ibid.*, p. 8.

bilmek ve el altında bulundurabilmek; 3) Yayınlanmamış dokümanları temin edebilmek imkânları. Devletler Hukuku Komisyonu Statüsünün 24 ncü maddesi daha ziyade bu üçüncü veçheyi derpiş etmektedir. Meselenin birinci veçhesini halletmek herşeyden önce kütüphane meselesidir; La Haye'de Milletlerarası Adalet Divanına hizmet eden Barış Sarayı kütüphanesinin benzeri başka yerlerde yoktur. Meselenin ikinci cephesine gelince, şimdiye kadar yayınlanmış koleksiyonları (meselâ de Martens'inkini) tam olarak elde edebilmek çok güçtür. Buna mukabil Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler yayınları nisbeten kolay temin edilebilir.

Neşredilmemiş dokümanlara gelince, Komisyon ancak bunların bir listesini yapmak ve bazı boşlukları göstermekle yetinebileceği kanaatını izhar etmiştir. Bu boşlukları doldurmak da mühim bir meseledir. Herhalde Komisyon kendi teşebbüsü ile ve kendi başına bu sahada bir yayım faaliyetine girişemez. Ancak Genel Sekreterliğe bir tavsiyede bulunabilir. Hükûmetlerden dokümanlarını yayımlamalarını istemek de pek fazla bir şey getirmeyecektir (32).

Komisyon bu mütalâalardan sonra Genel Kurula başlıca şu tavsiyelerde bulunmaktadır :

1. Muhtelif memleketlerin günlük mevzuatını, önemli hakem kararlarını, mahkeme içtihatlarını derleyen bir **Hukukî Yıllık** yayımlanması;
2. Muhtelif memleketlerin Devletler Hukuku ile ilgili mevzuatını ihtiva eden bir **Teşriî Seri** yayımlanması;
3. Devletlerin anayasalarını derleyen yeni bir koleksiyon yayımlanması;
4. Yayınlanmış andlaşmaların listeleri;
5. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Andlaşmalar Serilerinin endekslerinin yayımlanması;
6. Devletler Hukuku üzerinde Birleşmiş Milletler Teşkilâtının tatbikatını gösteren bir repertuvar yayımlanması;
7. Birleşmiş Milletlerin yapmakta olduğu neşriyata devamı;
8. Genel Sekreterliğin, yayınlanmış dokümanların teatisi hakkında bir sözleşme hazırlaması (33).

V. Milletlerarası Ceza Mahkemesi :

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 9 Aralık 1948 tarihli ve 260 (III) sayılı kararı ile, Genocide ve müşabih suçlarla itham edilen şahısları muhakeme etmek üzere milletlerarası bir ceza mahkemesi ihdasının şayanı arzu ve mümkün olup olmadığını Devletler Hukuku Komisyonunun incelemesini ve bu arada Milletlerarası Adalet Divanına bir ceza dairesi ilâvesini de mütalâa

(32) *Ibid.*, p. 9.

(33) *Ibid.*, p. 10.

(34) A/025, p. 5.

etmesini istemişti (34). Genel Sekreter de bu konu ile ilgili olarak Komisyona bir Muhtıra sundu (35).

Komisyon 1949 tarihinde birinci toplantısında bu konu üzerinde görüş-tükten sonra Mr. Alfaro ile Mr. Sandström'ü raportör tayin etti.

Komisyon bir sene sonraki ikinci toplantısında Raportörlerin her birin-den birer rapor almıştı. Mr. Sandström raporunda (36), önce kurulacak yeni mahkemenin Birleşmiş Milletlerin bir organı olarak düşünülmesi halinde, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında tâdilât gerekeceğine işaret etmekteydi. Komisyon üyelerinden bir çoğu böyle bir mahkemenin bir sözleşme ile de kurulabileceğini, sözleşmenin Birleşmiş Milletlere üye olan veya olmıyan Devletlere açık olacağını, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 7 nci maddesinde organların tahdidî olarak sayılmadığı, dolayısıyla Andlaşmada herhangi bir tâdilin zaruri olmıyacağını savunmuşlardır. Asıl mesele, böyle bir mahkemenin şayanı arzu ve mümkün olup olmadığı idi. Mr. Sandström şayanı arzu ve mümkün olma meselesinin ancak bir arada mütalâa edilebileceği fikrinde idi. Böyle bir mahkeme ancak müessir olabilirse şayanı arzu olabilir. Tatbikatta müessir olamıyacağına göre de şayanı arzu değildir (37).

Komisyon bundan sonra Mr. Alfaro'nun Raporunu (38) incelemiştir. Mr. Alfaro böyle bir mahkemenin şayanı arzu olduğunu düşündüğü kadar, kurulması bakımından da hiç bir hukukî mâni görmemektedir: Versailles Andlaşmasında böyle bir mahkeme derpiş edildiği gibi, 1937 de ön üç Devlet terorizm suçları için milletlerarası bir mahkeme kurulmasında mutabık kalmışlardı; keza Nürnberg ve Tokyo'da da birer milletlerarası askerî mahkeme kurulmuş ve işletilmişti.

Komisyon üyelerinden bir gurup böyle bir milletlerarası ceza mahkemesinin kurulması güçlüklerini belirtmişlerdir: Devletler kendi millî kazalarından fedakârlık yapmıyacaklar, mahkemenin suçluları huzuruna getirme imkânları olamıyacaktır. Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri, bunları kuran Devletlerin suçluların ülkelerini işgal etmiş oldukları için işleyebilmiştir.

Diğer bazı üyeler, güçlükleri küçümsememekle beraber, tam bir imkânsızlık da kabul etmemişlerdir. Devletler böyle bir mahkemenin kazasını kabul mecburiyetinde olmamakla beraber, pek âlâ kabul de edebilirler. Nihayet, milletlerarası bir zabıta kuvveti ileride de kurulabilir.

Nihayet bazı üyeler Komisyonun, meselenin sadece hukukî ve teknik veçhesi ile uğraşması gerektiğini, siyasî imkânların Genel Kurulca mütalâa edilmesini öne sürmüşlerdir.

(35) Historical survey of the question of international jurisdiction, A/CN.4/7.

(36) A/CN.4/20.

(37) A/1316, p. 15

(38) A/CN.4/15, A/CN.4/15/Corr.1.

Bundan sonra oya müracaat edilmiş ve iki çekimsere karşı sekiz oyla böyle bir milletlerarası ceza mahkemesinin kurulmasının şayanı arzu, ve üç muhalif bir çekimsere karşı yedi oyla da kurulmasının mümkün olduğu kabul edilmiştir.

Böyle bir mahkemenin Milletlerarası Adalet Divanının bir ceza dairesi olarak ihdası için, Raportörlerin her ikisi de, Divan Statüsünün 34 ncü maddesinin tâdili gerekeceğinde mutabıktılar. Komisyon da kurulması şayanı arzu ve mümkün telâkki edilen milletlerarası ceza mahkemesinin Milletlerarası Adalet Divanının bir ceza dairesi olarak ihdasını terviç etmemiştir (39).

VI. Devletlerin Hak ve Vazifelerine Dair Beyanname Tasarısı :

Devletlerin hak ve vazifeleri konusunda bir beyanname hazırlama faaliyetlerinin oldukça eski bir mazisi vardır. Gerek hususî şahıslar, gerek Devletler Hukuku enstitüleri bu konu ile çok yakından ilgilenmişlerdir (40). Birleşmiş Milletler Teşkilâtı da ilk kuruluş senesinden itibaren bu konuda faaliyete girişmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun ilk toplantısında Panama temsilcisi bu konuda bir tasarı teklifinde (41) bulunmuş ve Genel Kurul, 11 Aralık 1946 tarihli ve 38 (I) sayılı kararı ile (42) üye Devletlerin bu tasarı hakkındaki mütalâalarını bildirmelerini istemişti.

Genel Kurul ikinci toplantısında, 21 Kasım 1947 tarih ve 175 (II) sayılı kararı ile Genel Sekreterlikten, Devletler Hukuku Komisyonu için Devletlerin hak ve vazifeleri konusunda gerekli çalışma malzemesini hazırlamasını istemiş ve Genel Sekreterlik kısa bir zamanda bu malzemeyi hazırlayarak Komisyona sunmuştur (43). Bundan başka Genel Kurul yine aynı tarih ve 178 (II) sayılı bir kararla, pek az Devletin (44) Panama teklifi hakkında mütalâasını bildirmiş olduğunu belirtmiş, Devletler Hukuku Komisyonunun Panama tasarısını esas ittihaz ederek, Devletlerin hak ve vazifeleri hakkında bir beyanname tasarısı hazırlamağa başlamasını istemiştir (45).

Devletler Hukuku Komisyonu Panama tasarısı ile bütün diğer mütalâaları da nazarı itibara alarak, tasarıyı üç defa okumuş ve maddeler üzerinde tartışarak nihaî tasarı metnini hazırlamıştır. Bu metin Komisyonda ikiye

(39) A/1316, p. 16.

(40) **Preparatory study concerning a draft Declaration on the rights and duties of States**, Memorandum submitted by the Secretary - General, 15 dec. 1948, A/CN.4/2, pp. 1 - 11.

(41) *Ibid.*, pp. 335 - 47.

(42) *Ibid.* pp. 23 ve 227.

(43) A/CN.4/2. - 21 Kasım 1947 tarih 175 (II) sayılı karar için Bk. *Ibid.*, p. V, ve 228.

(44) Türkiyenin 14 Ağustos 1947 tarihli mektupla bildirilen mütalâası için Bk. *Ibid.*, s. 184, ayrıca Doc.A/400, p. 20.

(45) *Ibid.*, pp. 33 ve 228, ayrıca A/925, p. 7.

karşı on bir oyla kabul edilmiştir. Hazırlanan tasarı 14 maddeden müteşekkildir (46).

Komisyonca kabul edilen Tasarı, dört hak ve on vazife ihtiva etmektedir. Şöyle ki :

Haklar :

1. Devletin, bütün meşru haklarını kullanma ve istediği hükûmet şeklini seçmek hakkını da ihtiva eden, bağımsızlık hakkı (madde 1);
2. Devletin kendi ülkesinde, şahıslar ve eşya üzerinde, Devletler Hukukuna uygun olarak egemenlik hakkı vardır (madde 2);
3. Her Devlet hukuk nazarında diğer herhangi bir Devletle eşittir (madde 5);
4. Her Devletin silâhlı tecavüze karşı münferiden veya müştereken meşru müdafaa hakkı vardır (madde 12).

Vazifeler :

1. Her Devlet diğer bir Devletin iç veya dış işlerine müdahale etmemekle vazifelidir (madde 3);
2. Her Devlet diğer bir Devletin ülkesinde dahilî harpler tahrik etmemekle ve kendi ülkesinde bu çeşit dahilî harbi teşvik edecek teşkilâtlanmayı önlemekle vazifelidir (madde 4);
3. Her Devlet hâkimiyeti altındaki şahıslara, ırk, din, cins, dil tefriki yapmadan, insan haklarına saygı göstererek muamele etmekle vazifelidir (madde 6);
4. Her Devlet ülkesinde milletlerarası barış ve güvenliği tehdit etmeyecek şartları sağlamakla vazifelidir (madde 7);
5. Her Devlet anlaşmazlıklarını barış yolu ile çözmekle vazifelidir (madde 8);
6. Her Devlet, harbi, millî siyasetinin bir vasıtası yapmamakla ve başka Devletlerin ülke bütünlüğüne ve siyasî bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmamakla veya bu yolda tehdide tevessül etmemekle vazifelidir (madde 9);
7. Her Devlet 9 ncu maddeye aykırı harekette bulunan Devlete yardım etmemekle vazifelidir (madde 10);
8. Her Devlet 9 ncu maddeye aykırı olarak yapılan ülke ilhaklarını tanımamakla vazifelidir (madde 11);
9. Her Devlet andlaşmalardan veya Devletler Hukukunun diğer kaynaklarından doğan vecibelerini iyi niyetle yerine getirmekle vazifelidir (madde 13);

10. Her Devlet diğer Devletlerle münasebetlerini Devletler Hukukuna ve Devletler Hukukunun her Devletin egemenliğinden üstün olduğu prensibine uygun olarak tedvir etmekle vazifelidir (madde 14) (47).

VII. Hakemlik Usulü :

Devletler Hukuku Komisyonu ilk toplantısında (1949) taknin edeceği konuları tesbit ederken üç konuya ve bunlar arasında Hakemlik (Tahkim) usulüne öncelik tanımış ve bu konu için Mr. George Scelle'i raportör seçmişti (49).

Mr. Scelle Komisyonun bir sene sonraki ikinci toplantısına bu konuda hazırladığı tasarıyı bir raporla takdim etmişti (50). Komisyon bu ilk tasarı üzerinde tartıştıktan sonra raportörün tasarıyı yeniden gözden geçirmesini istemiştir. Mr. Scelle bunun üzerine Komisyonun 1951 deki üçüncü toplantısına bir ikinci rapor ve yeni bir tasarı sunmuştur (51). Komisyon üçüncü toplantısında bu rapor ve tasarı üzerinde görüşmemiş bu konuyu gelecek toplantısına tâlik ederken tasarının Hükûmetlerin mütalâasına sunulmasına karar vermiştir (52).

Komisyon 1953 deki beşinci toplantısında hükûmetlerin yeni mütalâalarını da nazarı itibara alan tartışmalardan sonra yeni ve nihaî bir tasarı (53) üzerinde mutabakata varmış ve bu tasarıyı Genel Kurula, Birleşmiş Milletler üyelerinin bu konuda bir sözleşme imzalamalarını sağlaması maksadiyle sunmuştur (54).

Devletler Hukuku Komisyonunca hazırlanan tasarı yedi bölüm ve 32 maddeden mürekkeptir. Komisyon bu konuda hem mevcut hukukun taknine çalışmış hem de mevcut hukukun geliştirilmesine gayret etmiştir. Bunun için nihaî tasarıda Hakemlik konusundaki mevcut usullerde bir değişiklik yapılmamıştır. Nitekim hakemliğe Taraflar serbest iradeleriyle başvururlar (madde 1), ve hakem mahkemesini Taraflar kururlar (madde 3, para. 1, ve madde 4). Hakemlerin yetkisini ve takip edilecek usulü Taraflar tesbit ederler (madde 9 ve 10). Eğer Taraflarca üzerinde anlaşılmış hususî kaideler yoksa, Mahkeme, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 38 nci maddesindeki kaynakları nazarı itibara alarak karar verir (madde 12). Tasa-

(47) A/925, pp. 8 - 9.

(48) *Ibid.*, p. 10.

(49) *Ibid.*, pp. 3, 4.

(50) A/CN.4/18. - Komisyon ayrıca hükûmetlerden bazı mütalâalar da almıştı (A/CN.4/19, Part I, B); Genel Sekreterlik de Komisyon için bir **Bibliography on arbitral procedure** (A/CN.4/20) ile bir **Memorandum on arbitral procedure** (A//CN.4/35) sunmuştur.

(51) A/CN.4/46.

(52) A/2163, pp. 9 - 11.

(53) A/2456, pp. 9 - 11.

(54) *Ibid.*, p. 8.

rının beşinci bölümünde mahkeme kararının bağlayıcı vasfı, şekli, ilânı, tefsiri derpiş edilmektedir. Karar her ne kadar nihaî ise de, VI ncı ve VII nci bölümlerde, kararın hangi hallerde yeniden gözden geçirileceği ve ilga edileceği belirtilmektedir.

Bütün bunlar, esasen, hakemlik konusunda yerleşmiş kaidelerin takninden ibarettir. Devletler Hukuku Komisyonu, bununla beraber, altı noktada toplanabilecek yenilikler de getirmiştir.

Bir kere, hakemliğe başvurmayı teklif eden bir Devlete karşı diğer Taraf anlaşmazlığın hakemliği gerektirecek mahiyette olmadığını iddia ederse bu konuda nihaî kararı Milletlerarası Adalet Divanı verecektir (madde 2). Bu esasında hakem mahkemesinin yetkisi dahilinde ise de, Komisyonun getirdiği yenilik bu hususun derpiş edilmediği hallerde başvurulacak mekanizmayı göstermesidir.

İkinci bir nokta: Taraflar anlaşmazlığın hakemliğe havalesinde mutabık olmakla beraber, hakem mahkemesinin teşkili hususunda tedbir almayı ihmal etmişlerse, veya bir Taraf mahkemenin kurulmasına katılmamak arzusununu izhar etmisse, mahkemenin tesisi için gerekli tayinleri Milletlerarası Adalet Divanı başkanı yapacaktır (madde 3).

Üçüncü bir nokta, mahkeme kurulduktan sonra, bir hakemin çekilmesi veya vefatı halindedir. Komisyon tasarısında kurulmuş bir mahkemenin değişmiyeceği esasını kabul etmekle beraber, mahkemede doğabilecek boşlukların nasıl doldurulacağını da göstermektedir (madde 5 ilâ 8).

Komisyonun tasarısında ayrıca Tahkimnamenin (compromis) şekli ve muhtevası da tesbit edilmiş bulunmaktadır (madde 9).

Bundan başka Komisyon mahkemenin alabileceği geçici tedbirleri (madde 17), karara varma müddetinin uzatılmasını (madde 23), bir Taraf mahkeme huzuruna gelmezse mahkemenin karar verme yetkisini derpiş etmektedir (madde 20).

Nihayet Tasarıda, hangi hallerde verilmiş bir kararın tekrar gözden geçirileceği (madde 29) ve gerekirse ilga edileceği (madde 30) gösterilmektedir.

VIII. Andlaşmalar Hukuku :

Andlaşmalar Hukuku da, Devletler Hukuku Komisyonunun 1949 daki ilk toplantısında öncelik tanıyarak seçtiği ilk üç taknin konusundan biridir. Komisyon bu toplantısında Mr. James L. Brierly'yi bu konu için raportör seçmişti (55).

Mr. Brierly Komisyonun 1950 deki ikinci toplantısına bu konuda bir rapor ve bir sözleşme tasarısı sunmuştur (A/CN.4/23). Ayrıca hükümetler

de görüş ve mütalâalarını bildirmişlerdir (A/CN.4/19, Part I, A). Komisyon bu ilk raporla ilgili konularda kısa bir görüşmeden sonra raportörden bu konu üzerinden gelecek toplantıya yeni bir rapor ve tasarı getirmesini istemiştir (56). 1951 deki üçüncü toplantısında Komisyona Mr. Brierly ikinci raporunu sunmuştur (A/CN.4/43). Bu raporda ilk sözleşme tasarısı biraz tâdil edilmiş bulunmakta idi. Bu tasarı üzerinde görüşen Komisyon bazı hususlarda bir mutabakata varmakla beraber, raportörün çalışmalarına devam etmesini ve yeni bir tasarı hazırlamasını istemiştir (57). Mr. Brierly yeni raporunu ve tasarayı hazırlayıp (A/CN.4/54) Komisyona sunmakla beraber, Komisyonun dördüncü toplantısından önce istifa etmiştir. Komisyon 1952 deki toplantısında bu konuda raportör olarak Mr. Lauterpacht'ı seçmiş ve kendisinden, Mr. Brierly'nin çalışmalarını da nazarı itibara alarak andlaşmalar konusunda bir rapor hazırlamasını istemiştir (58). Mr. Lauterpacht, Komisyonun 1953 yılındaki toplantısına istenilen raporu (A. CN.4/63) sunmakla beraber, Komisyon bu rapor üzerinde fazla duramamış ve görüşmeleri gelecek toplantısına tâlik etmiştir (59). Nihayet geçen seneki altıncı toplantısında da Komisyon Mr. Lauterpacht'ın iki raporunu (A.CN.4/63 ve A/CN.4/87) önümüzdeki seneki toplantıya bırakmıştır (60).

IX. Açık Denizler Rejimi ve "Kıt'a Sahanlığı" :

Devletler Hukuku Komisyonun 1949 daki ilk toplantısında taknin için öncelikle seçilen üç konudan biri de açık denizler rejimi idi. Bu konu için Mr. François raportör tayin edilmişti (61).

Mr. François Komisyonun 1950 deki ikinci toplantısına bu konuda hazırladığı ilk raporu (A.CN.4/17) takdim etmişti; keza bazı hükûmetlerin de mütalâaları Komisyona bildirilmiş bulunuyordu (A/CN.4/19, Part I, C). Komisyon bu toplantısında, açık denizlerin bütün veçhelerini ve konularını ihtiva edecek şümüllü ve eksiksiz bir taknine girişmektense, bazı konuların tesbit edilerek şimdilik onlar üzerinde çalışılmasını uygun görmüştür. Komisyonun, bu düşünce ile, tesbit ettiği konular şunlardı: Gemilerin tabiyeti, Çarpışma, Denizde can kurtarma, Yanaşma hakkı, Köle ticareti, Deniz altı telgraf kabloları, Deniz kaynakları, Takip hakkı, Bitişik bölge, Yerleşmiş

(56) A/1316, p. 18.

(57) A/1858, p. 20.

(58) A/2163, p. 13.

(59) A/2456, p. 30.

(60) A/2693, p. 1. - Burada Genel Sekreterliğin andlaşmalar hukuku ile ilgili olarak bütün memleketlerin mevzuatını ve Andlaşmalar konusunda geniş ve tasnifli bir bibliyografya ihtiva eden yayınına da işaret etmek gerekir: **Laws and Practices concerning the conclusion of treaties, with a select bibliography on the law of treaties**, New York 1953, ST/LEG/SER.B/3.

(61) A/925, pp. 3 - 4.

balıkçılık, Kıt'a sahanlığı (continental shelf) (62). Komisyon bu konular üzerinde raportörden çalışmalarına devam etmesini istemiştir.

Mr. François Komisyonun 1951 deki üçüncü toplantısına yeni bir rapor (A/CN.4/42) sunmuştur. Komisyon önce Raporun "kıt'a sahanlığı" ve bununla ilgili kesimlerini incelemiş ve bu konuda hazırlanan tasarının yayımlanarak hükûmetlerin mütalâalarına arzedilmesini kararlaştırmıştır (63). Gemilerin tabiyeti meselesinde, Devletlerin bazı Devletler Hukuku kaidelelerine uymaları gerektiği prensibini kabul eden Komisyon, raportörden bu konudaki çalışmalarına devam etmesini istemiştir.

Raportör Komisyonun 1952 toplantısına bir üçüncü rapor (A/CN.4/51) sunmuştur. Bu toplantıda kıt'a sahanlığı hakkında hükûmetlerin görüşleri (A/CN.4/55, ve Add. 1, 2, 3, 4) nazarı itibara alınmışsa da konu üzerinde fazla durulamamış ve görüşlerini henüz birdirmiyen hükûmetlerin mütalâasını istemeye karar verilmiştir (64).

Nihayet Komisyon 1953 deki beşinci toplantısında kıt'a sahanlığı ve bununla ilgili konular (açık deniz balık kaynakları, bitişik bölge) hakkında hazırlanmış tasarımı incelemiştir (65). Komisyonun vardığı neticeleri şöyle özetliyoruz:

Kıt'a sahanlığı :

Kıt'a sahanlığı konusunda Mr. François Komisyona yeni bir rapor sunmuştu (A/CN.4/60). Komisyon bu konudaki hükûmetlerin görüşlerini de nazarı itibara alarak 8 maddeden ibaret bir metin üzerinde mutabakata varmıştır.

Bu tasarıya göre "kıt'a sahanlığı" tâbiri ile, deniz altında iki yüz metre derinliğe kadar, sahile bitişik fakat kara suları sahasının dışında kalan deniz yatağı ve toprak altı kastedilmektedir (madde 1). Her sahildar Devletin kıt'a sahanlığında, tabii kaynakları araştırma ve işletme bakımından egemenlik hakkı vardır (madde 2). Bununla beraber sahildar Devletin kıt'a sahanlığındaki hakları, sahanlığı örten suların açık deniz statüsüne (madde 3) ve sahanlığı örten sular üzerindeki hava sahasının statüsüne hâlel getirmez (madde 4). Keza sahildar Devlet deniz altı kablolarının döşenmesine ve döşenmişlerin muhafazasına da engel olamaz (madde 5). Kıt'a sahanlığındaki araştırmalar ve tabii kaynakların işletilmesi, seyrüsefere, balık avcılığına ve balıkların tekessürüne de mani olmamalıdır (madde 6, para. 1). Sahildar

(62) A/1316, pp. 21 - 22.

(63) A/1858, p. 21 vd.

(64) A/2163, p. 12.

(65) Bu konuda hükûmetlerin görüşlerinden başka (A/2163, Annex II, pp. 42 - 72) Komisyon Genel Sekreterliğin 1951 ve 1952 de yayınladığı iki darlemeden de faydalanmıştır: **Laws and regulations of the regime of the high seas, ST/LEG/SER.B/1** ve **ST/LEG/SER. B/2**.

Devlet kıt'a sahanlığında 6 ncı maddedeki kayıtlar dahilinde, tesisler kura-bilir ve bunlar etrafında gerekli muhafaza tedbirleri alabilir (madde 6, para. 2). Bu tesisler ada statüsünü haiz değildirler, bunların kara suları yoktur ve kara sularının sınırına tesir edemezler (madde 6, para. 3). Bu tesisler hakkında ilgili Devlet gerekli bildirimleri yapmak ve sinyal tertibatı kur-mak ve idame ettirmekle mükelleftir (madde 6, para. 4). Nihayet, bu tesir-ler milletlerarası seyrüsefer için zarurî ve muntazam deniz yolları üzerinde kurulamaz (madde 6, para. 5). Eğer iki Devlet arasında bir kıt'a sahanlığı varsa, bu Devletler anlaşamadıkları takdirde, sınır her iki Devletin sahille-rine eşit mesafeli bir hat olarak tesbit edilecektir (madde 7, para. 1). Bu ko-nuda çıkabilecek anlaşmazlıklar, Taraflardan birinin talebi üzerine, hakem-liğe havale edilecektir (madde 7, para. 2) (66).

Balıkçılık :

Balıkçılık konusunda Devletler Hukuku Komisyonu 3 maddelik bir metin üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bu metne göre, açık denizin herhangi bir kesiminde sadece bir Devletin vatandaşları balık avlamakta ise, bu Dev-let avlanmada suiistimali ve balık kaynaklarının tüketilmesini önlemek için gerekli tedbirleri alabilir. Eğer iki veya daha çok Devletin vatandaşları açık denizin bir kesiminde balık avlamakta iseler, bu Devletler gerekli tedbirleri müştereken alırlar. Bu tedbirler alındıktan sonra başka Devletlerin vatan-daşları avcılığa katılır, bununla beraber alınmış tedbirleri kabul etmezlerse, anlaşmazlık, aşağıda kurulması derpiş edilen milletlerarası organizmaya havale edilecektir (madde 1). Her halükârda her sahildar Devlet, sahillerin-den 100 mil uzaklığa kadar olan sahadaki anlaşmalara, kendi vatandaşları balık avcılığı yapmasa bile, diğer Devletlerle eşit şartlar altında katılma hak-kını haizdir (madde 2). Devletler bu konuda yapmış oldukları anlaşmaların vatandaşlarınca uyulması mecburî olduğunu kabul ederler; anlaşmazlıklar, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesi içinde kurulacak milletlerarası bir organizmaya sunulacaktır (madde 3) (67).

Bitişik bölge :

Devletler Hukuku Komisyonu bitişik bölge (contiguous zone) konusun-da tek maddelik bir metin tasarısı kabul etmiştir. Bu metne göre, sahildar her Devlet, ülkesinde veya kara sularında gümrük, vergi ve sağlık veya mu-haceret mevzuatına aykırı olarak işlenebilecek suçları önlemek ve cezalan-dırmak için, kara sularına bitişik açık denizde gerekli kontrol icra edebilir. Bu kontrolün sahası kara sularının genişliğini ölçmede esas ittihaz edilecek hattan itibaren 12 mili aşamaz (68).

(66) A/2456, pp. 12 - 13 ve 13 - 17.

(67) *Ibid.*, p. 17.

(68) *Ibid.*, p. 19 ve 19 - 20.

X. Kara Suları:

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 6 Aralık 1949 tarih ve 374 (IV) sayılı kararıyla Devletler Hukuku Komisyonunun "kara suları rejimi" konusunu da öncelikle taknin edilecek konular arasına almasını istemişti. Bunu kabul eden (69). Komisyon, bu konu için de raportör olarak Mr. François'yi seçmiştir (70).

Mr. François bu konu üzerinde ilk raporunu ve 23 maddelik bir karar tasarısını (A/CN.4/53) Komisyonun 1952 deki dördüncü toplantısına takdim etmiştir. Komisyon kara sularının hukukî durumu, genişliği, bu genişliğin ölçülmesinde esas olarak alınacak hat ve körfezler üzerinde ilk görüşmelerden sonra bu konuda hükûmetlerin mütalâalarını istemeği kararlaştırmıştır (71).

Komisyonun 1953 deki toplantısına raportör yeni bir rapor sunmuştur (A/CN.4/61 ve A/CN.4/61/Add.1). Keza hükûmetler de görüşlerini bildirmiş bulunuyorlardı (A/CN.4/71 ve A/CN.4/71/Add.1.). Bununla beraber Komisyon bu toplantısında bu konuda görüşmek imkânını bulamadı. Komisyonun geçen seneki altıncı toplantısına raportör Mr. François yeni bir tasarı (A/CN.4/77) takdim etmişti. Komisyon bu tasarıyı inceleyerek üç bölüm ve 27 maddeden ibaret bir metin tasarısını muvakkaten kabul etti (72).

Bu tasarıyı gözden geçirince, kara suları konusunun taknininde en büyük engeli teşkil eden bu suların genişliği hakkında Komisyonun hiç bir şey teklif edemediği ve bu genişlikle ilgili maddenin mahfuz tutulmuş olduğu görülür. Kara suları konusunda ilk taknin teşebbüsü olan 1930 La Haye Konferansında da kara sularının hukukî rejimi ve diğer hususlarda bir dereceye kadar anlaşmak mümkün olmuşsa da, kara sularının genişliği konusunda Konferans aşılmaz bir imkânsızlıkla karşılaşmış, bu yüzden hiçbir neticeye varılamamıştı. Devletler Hukuku Komisyonunun geçen seneki toplantısında da Komisyon üyeleri, kara sularının genişliği konusunda birbirinden farklı görüşler ve teklifler ortaya atmışlardır. Bir kısım üyeler 3, 4, 6 veya 12 millik yeknesak bir genişlik kabulünü savunmuşlardır. Bir kısım üyeler de kara sularının 3 mil olarak tesbitini fakat bitişik bölgenin 12 mile çıkarılmasını ileri sürmüşlerdir. Bir başka gurup üyeler kara sularının genişliğinin "3 ilâ 12" mil esasına göre kabulünü istemişlerdir. Aynı deniz etrafında veya dünyanın muayyen bir bölgesinde bulunan Devletlerin kendi aralarında yeknesak bir genişlik kabul etmeleri de teklif edilmiştir. Her Devlet için, tarihî haklara ve hususî şartlara uygun farklı genişlikler tesbiti de savunul-

(69) A/1316, p. 3.

(70) A/1858, p. 22.

(71) A/2163, p. 12.

(72) A/2693, pp. 14 - 22.

muştur. Nihayet her Devletin ihtiyaçlarına göre istediği ölçüyü kabul etmesi de ifade edilmiştir.

Komisyon teklif edilen bu hal tarzlarından her birinin bir çok Devletlerce itiraza uğrayacağını, kimse görüşlerinden fedakârlık yapmazsa hiç bir neticeye varılamıyacağını belirtmiştir. Bunun için de Komisyon bu konuda hükûmetlerin fikirlerini öğrenmeğe karar vermiştir. Bu cevaplar gelinceye kadar Devletler Hukuku Komisyonu kara sularının genişliği ile ilgili olan ada gurupları ve körfezler meselelerini de mahfuz tutmuştur (73).

Bu şartlar altında hazırlanan Tasarının ilk bölümü umumî hükümlere tahsis edilmiştir. Bu bölümde kara sularının hukukî mahiyeti (madde 1), kara sularının örttüğü deniz dibinin, toprak altının ve kara suları üstündeki havanın hukukî mahiyeti incelenmektedir (madde 2). İkinci bölüm, mahfuz tutulan konular hariç, kara sularının muhtelif meselelerini taknin etmektedir (madde 3 ilâ 16). Nihayet üçüncü bölüm geçiş hakkından bahsetmektedir. Burada ticaret gemileri (madde 18 ilâ 25) ile harp gemileri (madde 26 ve 27) nin durumu ayrı ayrı mütalâa edilmektedir (74).

XI. Tabiyetsizlik (Apatridie) :

1. Tabiyetsizliğin istikbalde ortadan kaldırılması veya azaltılması :

Devletler Hukuku Komisyonu ilk oturumunda "tabiyetsizlik de dahil, tabiyet" konusunu, öncelik vermemekle beraber, taknin edilecek konular arasına almıştı (75). Komisyon 1950 deki ikinci toplantısında, Ekonomik ve Sosyal Meclisin, "evli kadının tabiyeti" konusunu Komisyonun hazırlamakta olduğu "tabiyet ve tabiyetsizlik" tasarılarına ithalini isteyen 17 Temmuz 1950 tarih ve 319 D (XI) sayılı kararını kabul etmiştir (76). Bundan başka Komisyon, Ekonomik ve Sosyal Meclisin 11 Ağustos 1950 tarih ve 319 B III (XI) sayılı ikinci bir kararına da muhattap olmuştur. Bu kararda Devletler Hukuku Komisyonundan, "gecikmeden, tabiyetsizlik meselesini ortadan kaldıracak sözleşme tasarı veya tasarıları hazırlaması" isteniyordu. Komisyon bu kararlar üzerine, tabiyet konusunu ele almağa karar vermiş ve bu konu için Mr. Hudson'u raportör tayin etmiştir (77).

Mr. Hudson Komisyonun 1952 deki dördüncü toplantısına bu konuda bir rapor (A/CN.4/50) sunmuştur (78). Komisyon bu raporu inceledikten

(73) Ibid., p. 13.

(74) Ibid., pp. 14 vd.

(75) A/925, p. 3.

(76) A/1316, p. 3.

(77) A/1858, p. 22.

(78) Bundan başka Genel Sekreterlik de Komisyona bu konuda malzeme hazırlamıştır: **The problem of statelessness** (A/CN.4/56), **Nationality of married women** (E/CN.6/126/Rev.1 ve E/CN.6/129/Rev.1); **A study of statelessness** (E/1112 ve Add.1)

tandaşlığına geçerse, bu şahıs vatandaşı bulunduğu ilk Devletin ülkesinde, kendisini vatandaşlığa kabul eden Devletin mevzuatında tesbit edilen ikamet müddetini aşarsa, yeni vatandaşlığını kaybedebilir.)

“Ortadan kaldırma” tasarısının 8 nci maddesine göre, bir Âkid Devletin vatandaşları, cezaî veya herhangi bir sebeple - eğer bu yüzden tabiyetsiz kalacaklarsa - vatandaşlıktan çıkarılamaz; (“Azaltma” tasarısının 8 nci maddesine göre bu hüküm 7 nci maddenin 3 ncü bendine veya bahis mevzuu şahsın bir başka Devletin askerî hizmetine girmiş olması kaydına bağlanmakta ve bu hallerde vatandaşlıktan çıkarılabileceği derpiş edilmektedir).

Her iki tasarının bundan sonraki maddeleri birbirinin tamamen aynıdır. Tasarıların 9 ncü maddesine göre, Âkid Taraflar, hiç bir ferdi veya fertler gurubunu ırkı, etnik, dinî veya siyasî sebeplerle vatandaşlıktan mahrum bırakmıyacaklardır. 10 ncü maddelere göre, arazi ilhakına mütedair her anlaşmaların bu arazinin sâkinlerini tabiyetsiz bırakmıyacak ve onlara hakkı hıyar tanıyacak hükümlerin bulunması gerekir. Bu çeşit hükümler yoksa, arazi ilhak eden Devlet, bu arazinin sâkinlerine, bunların bir tabiyeti yoksa veya bir tabiyet iktisab etmemişlerse, kendi tabiyetini bahçeder. 11 nci maddelere göre, Âkid Devletler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesi içinde kurulacak bir organizmanın tabiyetsizler adına Hükûmetler nezdinde, veya anlaşmazlıklara bakmak için kurulması derpiş edilen mahkeme nezdinde teşebbüse geçebileceğini kabul etmektedirler. Eğer sözleşmelerin yürürlüğe girmesinden itibaren iki sene içinde bu organizma veya mahkeme kurulamamışsa, Âkid Taraflardan herhangi biri Genel Kurula, bunların kurulması için, müracaat edebilir. 12 nci maddeler sözleşmelere iltihak şartları hakkındadır. 13 ncü maddeler tasdik veya iltihak sırasında, bir Devletin mevzuatını sözleşmelere uydurma bakımından iki senelik bir ihtirazî kayıt koyabileceğini derpiş etmektedir. 14 ncü maddeler sözleşmelerin yürürlüğe giriş şartları hakkındadır. 15 nci maddelere göre her Âkid Devlet bu sözleşmeleri arzu ettiği zaman denonse edebilecektir. Sözleşmelerin imzası, tasdiki, sözleşmelere iltihaklar, ihtirazî kayıtlar, sözleşmenin yürürlüğe girmesi, denonse edilmesi ile ilgili hususlar Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirilecektir. Sözleşmeler Genel Sekreterliğe tevdi ve Genel Sekreterlikçe teşil edilecektir (madde 16, 17, 18).

2. Halen mevcut tabiyetsizler :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 deki beşinci toplantısında, halen mevcut tabiyetsizler hakkında bir rapor hazırlamak için Mr. Cordova'yı raportör tayin etmişti (84). Mr. Cordova hazırladığı raporu (A/CN.4/81) Komisyonun altıncı oturumuna sunmuştur. Bu rapor diğer bazı tasarılarla birlikte, halen mevcut tabiyetsizlik hallerini ortadan kaldırmak veya azalt-

(84) A/2456, p. 21.

milletlerarası sözleşmeler yolu ile ortadan kaldırmağı (diğer tasarıda “tabiyetsizlik hallerinin miktarını azaltmağı”) düşünen Devletlerin bu sözleşmelerdeki hükümler üzerinde mutabakata varmış oldukları beyan edilmektedir.

“Ortadan kaldırma” tasarısında birinci maddede, her ferдин ülkesinde doğmuş olduğu Devletin vatandaşı olduğu tesbit edilmektedir; “Azaltma” tasarısında, bu umumî hüküm bazı kayıtlara bağlanmaktadır: İlgili Devlet, vatandaşlığına kabulden önce 18 yaşına kadar ülkesinde ikamet etmiş olmayı veya 18 yaşına girdikten sonra başka bir Devletin tabiyetini seçmemiş olmayı derpiş edebilir. Eğer bu sebeple bir kimse tabiyetsiz duruma düşecekse, bu şahıs ana veya babasından birinin tabiyetini iktisab eder (madde 1, para. 2, 3).

Her iki tasarıda da 2 nci maddeler, doğum yeri bilinmeyen çocuğun, bulunduğu yerin tabiyetini iktisab edeceği, her iki tasarının 3 ncü maddelerine göre de, bir gemide veya uçakta doğan çocuğun gemi veya uçağın bayrağını taşıdığı Devletin ülkesinde doğmuş sayılacağı derpiş edilmektedir.

“Ortadan kaldırma” tasarısının 4 ncü maddesinde, Âkit Taraflardan birinin ülkesinde doğmuş olmıyan ve bu yüzden tabiyetsiz durumuna düşebilecek çocuğun ana veya babasının vatandaşlığını haiz bulunduğu Âkit Devletin tabiyetini iktisab edeceği ve babanın tabiyetinin anasinkine üstün tutulacağı derpiş edilmiştir. (“Azaltma” tasarısının 4 ncü maddesinde bu hüküm şu şekilde kayıtlanmaktadır: İlgili Devlet böyle bir şahsı vatandaşlığına kabul etmek için, bu şahsın 18 yaşına kadar kendi ülkesinde ikamet etmesi şartını koyabilir).

Her iki tasarının 5 nci maddeleri birbirinin aynıdır: Eğer Âkit Devletlerden birinin mevzuatına göre vatandaşlığın, evlenme, boşanma, nesebin tashihi, tanıma, evlâd edinme gibi bir değişiklik yüzünden kaybedileceği derpiş ediliyorsa, bu kayıp, yeni bir tabiyet iktisabına kadar muteber olmalıdır.

Her iki tasarının 6 ncı maddelerine göre, bir şahıs tabiyetini değiştirir veya kaybederse, eşi ve çocukları, eski tabiyetlerini muhafaza ederler; meğer ki başka bir tabiyetleri olmasın veya başka bir tabiyete geçmesinler.

Tasarıların 7 nci maddelerinin ilk iki bendi de aynıdır: Bu bendlere göre vatandaşlıktan çıkan veya başka bir Devletin vatandaşlığını talep eden bir kimse, ancak başka bir tabiyeti varsa veya yeni bir tabiyet iktisab ederse, vatandaşlığından ayrılmak istediği Devletin tabiyetini kaybeder. “Ortadan kaldırma” tasarısına göre (madde 7, para. 3), bir kimse vatandaşı bulunduğu Devleti terketme, yabancı memleketlerde ikamet etme gibi sebeplerle tabiyetsiz olacaksa, vatandaşlığını kaybedemez. (“Azaltma” tasarısında bu hüküm şöyledir: Kimse doğumla iktisab etmiş olduğu tabiyeti, vatandaşı olduğu Devleti terketmek, yabancı memleketlerde ikamet etmek gibi sebeplerle, tabiyetsiz olacaksa, kaybedemez. Bir şahıs bir başka Devletin va-

tandaşlığına geçerse, bu şahıs vatandaşı bulunduğu ilk Devletin ülkesinde, kendisini vatandaşlığa kabul eden Devletin mevzuatında tesbit edilen ikamet müddetini aşarsa, yeni vatandaşlığını kaybedebilir.)

“Ortadan kaldırma” tasarısının 8 nci maddesine göre, bir Âkid Devletin vatandaşları, cezaî veya herhangi bir sebeple - eğer bu yüzden tabiyetsiz kalacaklarsa - vatandaşlıktan çıkarılamaz; (“Azaltma” tasarısının 8 nci maddesine göre bu hüküm 7 nci maddenin 3 ncü bendine veya bahis mevzuu şahsın bir başka Devletin askerî hizmetine girmiş olması kaydına bağlanmakta ve bu hallerde vatandaşlıktan çıkarılabileceği derpiş edilmektedir).

Her iki tasarının bundan sonraki maddeleri birbirinin tamamen aynıdır. Tasarıların 9 ncü maddesine göre, Âkid Taraflar, hiç bir ferdi veya fertler gurubunu ırkı, etnik, dinî veya siyasî sebeplerle vatandaşlıktan mahrum bırakmıyacaklardır. 10 ncü maddelere göre, arazi ilhakına mütedair her anlaşmanın bu arazinin sâkinlerini tabiyetsiz bırakmıyacak ve onlara hakkı hıyar tanıyacak hükümlerin bulunması gerekir. Bu çeşit hükümler yoksa, arazi ilhak eden Devlet, bu arazinin sâkinlerine, bunların bir tabiyeti yoksa veya bir tabiyet iktisab etmemişlerse, kendi tabiyetini bahçeder. 11 nci maddelere göre, Âkid Devletler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesi içinde kurulacak bir organizmanın tabiyetsizler adına Hükûmetler nezdinde, veya anlaşmazlıklara bakmak için kurulması derpiş edilen mahkeme nezdinde teşebbüse geçebileceğini kabul etmektedirler. Eğer sözleşmelerin yürürlüğe girmesinden itibaren iki sene içinde bu organizma veya mahkeme kurulamamışsa, Âkid Taraflardan herhangi biri Genel Kurula, bunların kurulması için, müracaat edebilir. 12 nci maddeler sözleşmelere iltihak şartları hakkındadır. 13 ncü maddeler tasdik veya iltihak sırasında, bir Devletin mevzuatını sözleşmelere uydurma bakımından iki senelik bir ihtirazî kayıt koyabileceğini derpiş etmektedir. 14 ncü maddeler sözleşmelerin yürürlüğe giriş şartları hakkındadır. 15 nci maddelere göre her Âkid Devlet bu sözleşmeleri arzu ettiği zaman denonse edebilecektir. Sözleşmelerin imzası, tasdiki, sözleşmelere iltihaklar, ihtirazî kayıtlar, sözleşmenin yürürlüğe girmesi, denonse edilmesi ile ilgili hususlar Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirilecektir. Sözleşmeler Genel Sekreterliğe tevdi ve Genel Sekreterlikçe teşil edilecektir (madde 16, 17, 18).

2. Halen mevcut tabiyetsizler :

Devletler Hukuku Komisyonu 1953 deki beşinci toplantısında, halen mevcut tabiyetsizler hakkında bir rapor hazırlamak için Mr. Cordova'yı raportör tayin etmişti (84). Mr. Cordova hazırladığı raporu (A/CN.4/81) Komisyonun altıncı oturumuna sunmuştur. Bu rapor diğer bazı tasarılarla birlikte, halen mevcut tabiyetsizlik hallerini ortadan kaldırmak veya azalt-

(84) A/2456, p. 21.

mak için iki sözleşme tasarısı da ihtiva ediyordu. Komisyon bu tasarılar üzerinde görüşmüş ve maddeler halinde bazı tavsiye ve telkinler tesbit etmiştir (85).

Buna göre, ülkesinde bir tabiyetsiz ikamet eden Devlet, o tabiyetsize, talebi üzerine "himaye altında şahıs" hukukî statüsü bahsedebilir. Bunun için tabiyetsizin Devletin âmme nizamına veya millî güvenliğine bir tehlike teşkil etmemesi şarttır. (madde 1).

Himaye altındaki şahıs, Devletin vatandaşlarına tanıdığı haklardan, siyasî haklar hariç, istifade eder. Keza Devlet bu şahısı vatandaşlarının vecibelerine tabi tutabilir (madde 2). Himaye altında olan şahsın reşit olmıyan çocukları ve karısı da, tabiyetsiz olmak ve himaye bahşeden Devletin ülkesinde ikamet etmek şartıyla, aynı statüyü iktisab edebilirler (madde 3). Himaye altındaki çocuk, bahis mevzuu Devletin ülkesinde mukim olmak şartıyla, reşit olduğu andan itibaren *ipso facto* o Devletin tabiyetini iktisab eder (madde 4). Himaye altındaki bir şahıs ancak şu hallerde bu statüsünü kaybeder: a) Bu Devletin veya başka bir Devletin tabiyetini iktisab ederse; b) Başka bir Âkid Devletten himaye altında şahıs statüsü iktisab ederse; c) Himaye eden Devletin müsadese olmadan yabancı memleketlerde beş yıldan fazla ikamet ederse.

Bu konuda aktedilecek bütün andlaşmalara, tabiyetsizliğin istikbalde ortadan kaldırılması veya azaltılması hakkındaki sözleşmelerin tefsir, müddet ve kurulacak organizma konularındaki hükümleri de tatbik edilecektir.

XII. Çok - Taraflı Andlaşmalara İhtirazî Kayıt :

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 16 Kasım 1950 tarih ve 478 (V) sayılı kararı ile, Devletler Hukuku Komisyonunun andlaşmalar hukukunu taknini sırasında, çok - taraflı andlaşmalara yapılacak ihtirazî kayıtlar meselesini de, hem Devletler Hukukunun taknini hem de tedricî gelişmesi bakımlarından, incelenmesini ve bu konuya öncelik vererek bir rapor hazırlamasını istemişti (86).

Komisyon bu karara uyarak 1951 tarihindeki üçüncü toplantısında bu konuyu ele almıştır. Bu hususta Mr. Brierly bir rapor (A/CN.4/41) vermiş, Mr. Amado (A/CN.4/L.9 ve Corr.1) ile Mr. Scelle de (A/CN.4/L.14) birer Muhtıra takdim etmişlerdi. Daha Komisyonun ilk toplantısında (1949 da) andlaşmalarla meşgul olmağa karar vermiş bulunan Komisyon ikinci toplantısında Mr. Brierly'nin bir raporu üzerinde (A/CN.4/23) tartışarak, "ihtirazî kayıtların ancak bütün Taraflarca kabul edilmek şartıyla muteber olacağı" prensibinde mutabık kalmış, bununla beraber bu konuda araştırmalara devam gerektiğini belirtmişti (87).

(85) A/2693, pp. 8 - 9.

(86) A/1858, p. 3.

(87) A/1316, p. 18.

Komisyon Genel Kurulun 478 (V) sayılı kararı üzerine hazırladığı raporda önce Milletlerarası Adalet Divanının 28 Mayıs 1951 tarihli istişarî mütalâasını hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi Genel Kurul genocide sözleşmesi ile ilgili olarak Divana üç soru sormuştu. Bu soruların birincisi şöyle idi: “Sözleşmeye bir ihtirazî kayıta bulunmuş olan bir Devlet bu ihtirazî kaydı muhafaza ettiği müddetçe, Sözleşmeye Taraf olan Devletlerden biri veya bir kaç bu ihtirazî kayda itiraz eder, diğerleri etmezse, işbu Sözleşmeye taraf addedilebilir mi?” — İkinci soru: “Eğer bu soruya verilecek cevap müsbetse, a) İhtirazî kayda itirazda bulunan Devletle, b) İhtirazî kaydı kabul etmiş Devletler ve ihtirazî kayıta bulunan Devlet arasındaki münasebetlerde bu ihtirazî kaydın hukukî neticeleri ne olacaktır?” — Üçüncü soru: “Bir ihtirazî kayda itiraz, a) henüz Sözleşmeyi tasdik etmemiş bir mümzî Devlet tarafından, b) Sözleşmeyi imza veya Sözleşmeye iltihak hakkı olmakla beraber henüz bunları yapmamış bir Devlet tarafından gelirse bu itirazın hukukî neticeleri nedir?”

Divan 28 Mayıs 1951 tarihli istişarî mütalâasında (88), birinci soruya “... eğer ihtirazî kayıt Sözleşmenin mevzu ve gayesile kabili telif ise bunu yapan Devlet Sözleşmeye taraf addedilebilir” şeklinde cevap vermiştir. İkinci soru, ihtirazî kaydı Sözleşmenin mevzu ve gayesine uygun bulanlarca ihtirazî kayıta bulunan Devlet Sözleşmeye taraf sayılır, uygun bulmayanlarca taraf sayılmaz, şeklinde cevaplandırılmıştır. Üçüncü sorunun iki şıkına da Divan menfi, yani hiç bir hukukî netice doğmayacağını beyan ederek cevap vermektedir.

Komisyon Divanın Genocide sözleşmesine yapılacak ihtirazî kayıtlar hakkındaki istişarî mütalâasının bütün çok - taraflı sözleşmelere ve anlaşmalara teşmil edemeyeceğine işaret etmektedir. Bilhassa mevzu ve gaye ile ihtirazî kaydın kabili telif olması kıstasının yaratacağı güçlükler Komisyonun dikkatinden kaçmamaktadır (89). Komisyon bu konuda mütalâasını bildirmeden önce Milletler Cemiyetindeki, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtındaki, Panamerikan Birliğindeki ve nihayet Birleşmiş Milletlerdeki tatbikatı kısaca incelemektedir (90). Nihayet Komisyon bu konuda şu Neticelere varmaktadır :

Birleşmiş Milletlerin organları, ihtisas müesseseleri ve Devletler, çok - taraflı sözleşmeler hazırlarken, ihtirazî kayıtların kabul edilip edilmeyeceği ve bunların hukukî değeri hakkında da hükümler derpiş etmelidirler.

Eğer böyle hükümler derpiş edilmemişse şu usulün tatbiki şayanı tavsiye görülmüştür :

(88) *Réserves à la Convention sur le génocide, Avis consultatif, C. I. J., Recueil* 1951, pp. 2 % ve 30.

(89) A/1858, p. 6.

(90) *Ibid.*, pp. 4 vd.

Çok - taraflı sözleşmelerin tevdi makamı, her ihtirazî kaydın gelişinde bunu Sözleşmeye taraf olan veya taraf olmağa hakkı bulunan bütün Devletlere tebliğ etmelidir. Böyle yaparken ihtirazî kayda itiraz hakkı olan diğer Devletlerden bu itirazlarını, varsa, muayyen bir süre içinde yapmalarını istemelidir. Eğer bu süre içinde bir Devlet itirazda bulunmaz veya itirazını bildirmezse veya sözleşmeyi doğrudan doğruya imza, tasdik veya başka bir şekilde kabul ederse bu Devlet bahis mevzuu ihtirazî kaydı kabul etmiş sayılır.

Keza çok - taraflı sözleşmelerin tevdi makamı, bir ihtirazî kayıt hakkında kendisine bildirilen bütün cevapları sözleşmeye taraf olanlara veya taraf olmaya hakkı bulunanlara bildirmelidir. Eğer bir sözleşme sadece imza ile yürürlüğe girecekse, bir Devletin imza sırasında yapacağı ihtirazî kayıtlar sözleşmeyi daha önce imzalamış bulunan Devletlerin bu ihtirazî kaydı kabul etmeleriyle muteber olabilir.

Eğer bir sözleşme tasdikle yürürlüğe girecekse, imza sırasında yapılmış bir ihtirazî kayıt tasdik sırasında da tekrarlanırsa nazarı itibara alınacak ve ancak diğer taraf Devletlerin bu ihtirazî kaydı kabulleriyle muteber addedilecektir. İhtirazî kayda itirazın da tasdiknamenin tevdi sırasında veya ihtirazî kayıt bundan sonra yapılmışsa muayyen bir müddet içinde yapılması gerekir. Her halükârda, bir ihtirazî kayıt yapıldığından itibaren bir sene içinde bir itiraza uğramazsa kabul edilmiş sayılmalıdır (91).

(91) *Ibid.*, pp. 8 - 9. — Bu son notta Devletler Hukuku Komisyonunun ele almış olduğu diğer iki konuya da temasla yetineceğiz :

Genel Kurul 5 Aralık 1952 tarih ve 658 (VII) sayılı kararı ile Devletler Hukuku Komisyonundan "gecikmeden", "diplomatik münasebetler ve muafiyetler" konusunu da taknin etmesini istemişti. Komisyon geçen seneki altıncı toplantısında bu konu için Mr. Sandström'ü raportör seçmiştir (Bk. A/2693, p. 22).

Keza Genel Kurul 7 Aralık 1953 tarih ve 799 (VIII) sayılı kararı ile Devletler Hukuku Komisyonunun "Devletin sorumu" konusunu taknin için ele almasını istemişti. Mr. Garcia Amador bu konuda Komisyona bir Muhtıra (A/CN.4/80) sunmuştur. Komisyon geçen seneki toplantısında bu konuyu şimdilik ele almamağa karar vermiştir (Bk. A/2693, p. 22).